

ПСИХОЛОГИЯ НА УБИЙСТВОТО В БОЙ

Александър Атанасов

PSYCHOLOGY OF KILLING IN COMBAT

Aleksandar Atanasov

The report examines the natural born instinct in denial of killing and suggests ways of overcoming it. In other words, how we can turn the average civilian into effective combatant who is capable of killing (and dying) in the brutal circumstances of war.

Keywords: psychology, killology, combat, killing

Войната и военното дело са неразривна част от човешката история. Те са част от нашето минало, настояще и бъдеще. Оставяйки настрана въпроса, дали войната е породена от нашата човешка природа и цивилизация или съществува въпреки тях, сме длъжни да отбележим факта, че в своята основа и същност тя остава непроменена. Всичко винаги се е свеждало до насилствено склоняване на една от двете страни да наложи своята позиция над другата. Независимо дали военнослужещите са изпълнявали задълженията си под флаговете на Римската, Франкската или Монголската Империя, под знамената на Третия Райх, Съветския Съюз или САЩ, от тях винаги се е изисквало най-вече едно – физическото унищожаване на противника. Именно поради това, общото между римския легионер на Цезар, японския самурай на Токугава и съвременния рейнджър на НАТО е функцията им да убиват.

Въпреки да изглежда логично и ясно, че именно това е основното което се изисква от тях, поради факта, че всички останали действия не биха били възможни – голяма част от бойците не са готови да отнемат човешки живот. Изследванията проведени от американския полковник С. Л. А. Маршал доказват, че **средно всеки 15 от 100 обучени стрелци използват оръжията си по време на бой** - „не че останалите бягат — просто отказват да убиват.” Това налага въпроса каква е реалната ефективност на войсковото обучение, щом то се проваля именно в най-основната си функция, да научи войниците да убиват. Какви са зависимостите и въпросите пред които се изправят бойците и какво ги възпира психически да натиснат спусъка, след като именно точно в това са обучавани до съвършенство. Въпроса за психическата нагласа на бойците

да убиват трябва да бъде особено актуален именно в нашата епоха, постфактум от Ренесанса и неговия хуманистичен идеал където човека и цената на човешкия живот са издигнати в най-висш идеал.

Длъжен съм да отбележа, че материалите по темата са значително оскъдни и еднопосочни. Това се дължи на факта, че темата е разглеждана като проблемна от сравнително скоро и е изследвана главно от американските и западни военни. Настоящия доклад се базира на трудовете на канадския военен историк Гуин Дайър и американския подполковник Дейв Гросман.

За да достигне до горния извод, американския полковник и историк С. Л. Маршал провел изследвания върху над четиристотин пехотни роти от втората световна война, като се наложило мнението, че *„всеки войник, който не е стрелял с оръжието си, си е мислел, че единствен е дезертирал от своите задължения.“* Естествено сраженията от по-далечното минало не правят изключения, за разгледаната във „Войната“ битка при Гетисбърг, Гуин Дайър пише: *„От 27 574 изоставени мускети, събрани след битката при Гетисбърг през 1863 година, над 90% били заредени, въпреки, че съотношението девет към едно между времето за зареждане и времето за стрелба би предположило, че само 5% от мускетите трябва да са заредени и готови за стрелба в момента, когато собствениците им са ги пуснали. Вярно е, че почти половината от този брой пушки — дванадесет хиляди — са били зареждани повече от един път, а шест хиляди от тях са били зареждани между три и десет пъти. Единственото логично заключение, което се налага от тези проучвания, е, че огромен брой войници, участвали в битката при Гетисбърг — както от страна на Конфедерацията, така и на Съюза — са отказали да използват оръжията си дори и в класическия бой лице в лице, на къса дистанция.“*

До такива интересни заключения стигат и американските ВВС от ВСВ, оказва се, че 30-40% от свалените противникови самолети са заслуга на по-малко от 1% от летците им, това е процента на летците станали асове(имат 5 или повече победи във въздушни боеве). Докато преобладаващата част от бойните пилоти не са свалили нито един самолет. В своята книга „Относно убиването“, разгледаната от подп. Гросман битка при Колд Харбър показва, че спирането на първоначалния шурм и моментум на атаката докарва най-значителни жертви/което в случая става в първите 10-20 минути/, докато в последвалите над 8 часови сражения, продължаващи понякога по цели дни не се взимат никакви значителни жертви и от двете страни. Това според подп. Гросман се дължи на същата причина поради която много от изследваните пехотинци на Маршал са отказвали да убият. Вече в по-разредената среда на боя където при загубения моментум и навлязлата фаза на окопна война войника е можел

да направи избора да не стреля или да симулира такава дейност. Повечето са избрали да го направят. Значителен фактор за приключването на сражението при Колд Харбър играе артилерията, която поради причини като физическата дистанция(прерастващата и в морална), в безопасността на разстоянието от пехотните оръжия и липсата на пряк визуален контакт с последствията от огъня си е имала предимството и превъзходство да приключи боя. Самия полк. Маршал в своите проучвания сред обслужващите екипажи артилеристи и стрелци на корабни оръдия стига до заключенията за 100% изпълнение на огъня. Подобни зависимости се наблюдават и през първата световна война, въпреки, че липсват цялостни изследвания опита на военнослужещи като полковник Милтън Матър който разговаря с доста ветерани от тогава говори за *„наборници който няма да стрелят”* – *„те си мислеха, че ако не стрелят по германците и германците няма да стрелят по тях.”* Подобни задръжки на боиците да изпълнят задълженията си могат да бъдат обяснени с прекалено много причини, цялостните изследвания по темата, показват, че значителна част от бойците в различни конфликти са избирали съзнателно да не стрелят по врага. Голяма част от тях са се занимавали с други осигуряващи действия като зареждането на мускетите и предаването им на стрелците, осигуряването на муниции, свързка и общо взето почти всички задачи които им гарантират не прекрачването на моралната граница да убият. Както заключава и подп. Гросман много от тях са избрали дори и да симулират, че стрелят. Показателен пример за това е описаната случка с малка група африкански военнослужещи на които им било наредено да открият огън по група лодки пълни с цивилни – в самото начало на засадата силата на огъня била ужасяващата, всички стреляли с оръжията си в посока на лодките, но както се разбрало когато командира им се върнал – всички избрали да стрелят в същата посока, но съзнателно пропуснали целта – такъв бил и резултата от атаката, никакви жертви. Въпреки примера да е с цивилни, подп. Д. Гросман и Гуйн Дайър разказват за много случаи с военни пожалили живота на противниците си. Самият С. Л. Маршал, ветеран от ПСВ, казва, че голямото облекчение при отиването в зони с по-малко интензивни боеве идва не толкова от по-малката опасност да загубиш живота си, а от възможността да оставиш врага да се измъкне, той го описва така - *„пускай ги, ще ги хванем друг път.”* Интересен пример от Виетнам е случката на Майхал Катман, описана в неговата книга *„Triangle rat tunnel”*, където той разузнавайки виетнамски тунел се сблъсква с войник на Виетког който яде купа с ориз – насочил фенера и оръжието си към него той е имал пълната възможност да стреля и пълната безопасност да го направи. Вместо това, Катман и виетнамеца се спогледали и втория бавно се оттеглил в продължението на тунела. Естествено по-късно когато Катман чул, че в другия изход на тунела бил

убит виетнамец той нямал съмнение кой е. Друга, изключителна история описана отново от подп. Гросман е разказа на немския пехотинец Метелман. В неговия разказ той се сблъсква с двама руски воиници, и когато първоначално нито една от двете страни не открива огън, те му предлагат цигара - покана която той приема и поисква разрешение от тях да се приближи... в тяхната позиция на земята открива три трупа на други техни другари които Метелман по-рано е застрелял... заедно те изваждат от мъртвите снимките и тефтерчетата, за каквото казват руснаците, че са дошли, разглеждат ги заедно, изпушват цигарите, здрависват се и се разделят. Случката повлиява толкова силно на Метелман, че той признава... когато по-късно се завръща на същото място и разбира, че германците са превзели руските позиции първата му мисъл е за двамата руснаци които той е срещнал... обкръжени от немците, те са отказали да се предадът и били убити. Нещо за което Метелман казва, че е изпитал много повече съжеление отколкото за падналите негови другари. Сходните примери са много и варират както в различни воини, така и в различни периоди в който са водени, макар и сведенията да са от една епоха(което се дължи на близостта и с нашето) може да предположим, че при средновековни и древните антични битки и сражения, при сблъска на толкова много маси от хора дадените жертви не са значително много. Важен фактор от тогавашния модел за битка, изтъкнат дори и от Фон Клаузевиц е, че най-големи жертви не са давани в директния бой, а в момента когато една от армиите се е пречупвала и е обръщала в бяг – именно тогава е започвала касапницата. Както за днес така и тогава значителна част от убийствата са извършвани от значително малка група от войни. Такъв пример биват бойните колесници, спартанските хоплити, японските самураи и римските елитни легиони... качествено обучени и доминиращи във времето си сили които са превъзхождали всяка друга част. За да разберем как да стигнем и да повишим успеваемостта на всички бойци да изпълняват основните си задължения на бойното поле – физическото унищожаване на противника, първо трябва да вземем предвид зададените до тук примери и да приемем съществуването на проблема за отказа от убийство в боеца.

Изследванията на С. Л. Маршал, комбинирани с материалите разгледани от Гуин Дайър и подп. Д. Гросман, както и цитираните в тяхната литература източници които поместих само повърхностно и накратко ни извеждат до заключението получено и от полковник С. Л. Маршал: *„Налага се изводът, че средностатистическият индивид, намиращ се в добро общо здравословно състояние — тоест човекът, който е в състояние да издържи на умствено и физическо напрежение на битката — все още притежава вътрешно и обикновено неосъзнато съпротивление спрямо мисълта да убие друг човек. Подобен човек никога*

не би отнел човешки живот по своя собствена воля, стига да е възможно да загърби тази своя отговорност...”

Причини за обяснението на това явление може да намерим в много фактори – довоенното възпитание, спецификациите на цивилния живот, развитието на цивилизацията... но може би най-важния от тях е вроденото възпиране на индивида към убийството. Възприятието за света, за другите човешки същества, за общото цяло и за приемствеността на всички към човечеството си проличава в думите казани от историка бригаден ген. Е. Р. Холмс който съблюдавал как някой от неговите морски пехотинци ветерани от Виетнам стигнали до точка в която *„идваха да видят младия виетнамец който бяха убили, сякаш е съюзник в голямата война на съществуване, някого с когото са били обединени срещу безличните условия на света...”* същия продължава *„убивайки пехотинците от Северен Виетнам, пехотинците от САЩ убиваха и част от себе си.”*

След като приехме и в някаква степен доказахме проблема за отказа на болшинството от бойците да убиват, следва да предложим и варианти за неговото решаване. Вземайки предвид мрачните статистики на С. Л. Маршал за ефективността на армията, след ВСВ са разработени нови методики за обучение на военнослужещите които продължават да се развиват през остатъка от столетието до днес. Когато С. Л. Маршал е изпратен да направи същите проучвания за войната в Корея, се оказва, че вече 55% от бойците използват оръжията си, а в някои интензивни зони от сраженията и почти всички. Резултатите за Виетнам са още по-поразителни, там вече процентите на бойците използващи оръжието си за да убиват варира между 90-95%. Гуин Дайър дава войната на Фолкландските острови като поразителна пример за ефективността на новите методи. При сравнително еднакви условия на бой за двете страни, без тотално превъзходство на едната към другата британците нанасят значително по-голямо количество жертви на аржентинците, които са тренирани по-стария метод. Друг поразяващ пример е конфликта в Родезия където отново в сравнително еднакво съотношение на силите отлично обучените родезийски командоси побеждават в съотношение на убийствата 30/5-50 към 1 добре мотивираните и еднакво въоръжени сили на съпротивата. За да разберем на какво се дължат тези драстични подобрения в съотношението на бойците използващи оръжието си за да убиват ще разгледаме като отделни точки някои от основните зависимости и похвати включени в новите методики за обучение.

1. Физическата дистанция. На психологията не е ново познанието, че колкото по-голямо е дистанция толкова повече се увеличава импулса на агресията. Именно едни от най-жестоките актове на агресия като бомбандировките над цивилно население през ПСВ и ВСВ носят най-малко угризения на извършилите ги. В интервюта с различни екипажи на

американски бомбандировачи подп. Гросман не констатира чувство на вина, или ако има то не контрастира така както при пехотинците на който им се е налагало да убиват от средна и близка дистанция. Това се дължи на факта, че от голяма височина екипажите на бомбандировачите не са могли да чуят нито писъците, нито да видят горещите тела и нанесените поражения в мащабите и ужаса в който са ги изпитвали на земята. Именно с тази защитна за психиката граница на дистанцията са се сблъскали и артилерийските екипажи и обслужващите корабни оръдия за който вече споменах, че според проучвания на Маршал са изпълнявали на 100% огъня си. Прилагам и показателен пример за ролята на механичната дистанция и разликата от това да убиеш в средно към късо и далечно разстояние . В деня на десанта в Нормандия Хайн Северлох е немски картечар и провежда огън с продължителност над 9 часа като вероятно отговаря за смъртта над 2 хиляди американски войници... *„От това разстояние ми приличаха на мравки.“* – разказва Северлох, до момента в който не застрелва с пушката си опасно приближил се до бункера му американски войник който по чудо се измъкнал от касапницата на брега - *„Едва тогава си дадох сметка, че през цялото това време съм убивал хора. До ден днешен сънувам този войник. Само като си помисля за това, и веднага ми прилошава.“* Тук най-чисто може да разберем каква съществена разлика играе разстоянието, как единичното убийство нанася незабравими психически поражения на боеца докато стотиците убити на далечна дистанция си остават приемани просто като „мравки“. Това се дължи на факта, че разстоянието позволява дехуманизация на жертвата и поставя преградата на дистанцията пред препознаването на човека в него. В съвременната обстановка на боя техническите средства като термовизьори, бойни камери на хеликоптери и самолети за наземно подържане на силите, както и бронирани машини предлагат сравнително безопасна среда на опериране където боеца изправен пред монитор с термоизображение и джойстик успява да се дистанцира физически и психологически от последиците и вината за убийството. Много от опериращите на такива съоръжения описват опита си като от „видео игра“.

2. Моралната дистанция, дехуманизацията и пропагандата. Моралната дистанция, социалната дистанция, културните различия, чувството за превъзходство поради расови, идеологически или други причини гарантират по-лесно възприемане на убийството от боеца поради факта, че той вижда в неговия враг всичко друго, но не и човек. Не препознава в него нормалните човешки разбирания пораждащи съчувствие, като това, че и той има семейство, че не е по собствено желание тук, че съдбата ги е събрала насила в този акт на агресия и всичко друго с което бойците са припознавали не по-различни същества от тях в противника. Добър пример за тази дехуманизация са имената с който са

били наричани различните противници през войните... – фашисти, джерийс(джерси – мишка, брит. към немците), комунисти, джапс, хаджита и т.н – всичко друго, но не и хора/човеци. Колкото по-малко бойците са припознавали човек в противника, толкова по-лесно им е било да го убият. Чувството за расово превъзходство доминира в колонизирането извършено от ренесансова Европа и извършените жестокости към местното население. Оръжието на пропагандата естествено е част от всяка държава и армия, независимо от ситуацията, всяка война е имала нужда от своята морална рамка – война срещу агресора, война срещу тероризма, война срещу комунизма... Така на боеца му се е втъпявало, че той воюва за справедливост, за отмъщение към агресора, за световното добро срещу злия тиранин и т.н... За пропагандната машина може да се напише много, но бих желал да приложа един цитат на сержант от морската пехота на САЩ, ветеран от Виетнам: *„Виетнамската ера тогава беше в своя възход и всички бяха повече или по-малко мотивирани с онова, нали се сещате, да убиват. Сутрин, докато провеждахме физзарядката, трябваше непрекъснато да пеем: „Убивай, убивай, убивай“. Тази дума до такава степен се беше забила в мозъците ни, че ни се струваше, когато нещата наистина стигнат дотам, на никого няма да му мигне окоето.”* И естествено ефективните резултати от този тип обучение може да открием най-показателно в думите на друг ветеран от същата тази война, изказани в интервю с подп. Гросман, той казва, че за него – *„те бяха по-нисши от животни.”* Кулминация на всички тези фактори(моралната дистанция, социалните, културните и расови различия) може да открием в проучването на Стоуфер, публикувано от подп. Гросман в което се твърди че *„44% от американските войници през ВСВ са потвърдили, че много ще им хареса да убият японски войник, но само 6% от тях са изказали същия ентусиазъм за убиването на немци.”*

3. Авторитета на командването. Армията като институция датира почти от началото на човешката цивилизация като си служи с общото знание на света и всичките похвати на историята за да изгради своите членове. Именно така при навлизането в служба на основната целева група на всички армии – младежите, те попадат в добре организирана среда в която с всекидневен стрес, обучение и подчинения се учат да бъдат неотлъчно верни на своите командири. В изследванията на Маршал за ВСВ, той констатира, че в ситуацията в който командващите са били близо до своите подчинени и са ги окуражавали да стрелят те са изпълнявали огъня на 100% процента, но при напускането им интензитета на огъня е спадал драстично до 15-20%. Друго изследване направено през 1973г. от Кранс и Каплан открива, че бойците който никога не са влизали в битка определят фактора „да стрелят по тях” като основен за да отвърнат на огъня, докато опитните войници попадали в сражения определят като

основен фактор „заповедта да стреляме”. Естествено нелегитимните или непознатите за частта командири които са били дискредитирани или не са спечелили личното уважение на бойците не внасят такива резултати. Много от зависимостите на авторитета играещи роля тук може да проследим и в класическия експеримент на Милграм.

4. Кондинционно-рефлексивни техники. Всеки занимавал се с бойни изкуства знае, че след стотиците, хиляди повторения на един удар или техника тя се превръща във втора природа на боеца. Така независимо от ситуацията ако практикуващия има готовност за наближаваща заплаха в момента на интервенция той ще се защити или нападне по условен рефлекс без да използва разсъжденията и ума си, в бойните изкуства термина е познат като мушин-но-шин(ума на не-ума). Този условен рефлекс може да се постигне и с карабина, и то в условия на война. За целта на стрелбищата са въведени максимално близки по вид(размери, форма, облечени с дрехи, симулиращи кръвотечение при попадение... и т.н) на човек мишени, който след попадение реагират и падат точно като хората. Целта е инстинктивно боеца да препознава в мишените си реални хора. Добър пример за усъвършенстването на кондинционно-рефлексивната техника може да видим в този цитат на полковник Боб от армията на САЩ – *„Два изстрела. Бам-бам. Точно както тренирахме „бързо убийство”. Когато убих го направих точно така. Както съм трениран. Без дори да се замисля.”* Естествено в стрелковите учения отличниците се награждават, докато лошите стрелци се наказват което по-късно се пренася и в условията на битката и мотивира боеца, че колкото повече от мишените му паднат, толкова повече признание ще получи. Този тип обучение, според подп. Гросман е типичен пример за психологично програмиране ала Павлов.

5. Петият и последен аспект който ще разгледам ще нарека – бойното другарство. За бойното другарство може да се каже найстина много, на въпроса към А. Л. Мърфи, най-отличения американски войник от ВСВ, какво го е мотивирало да атакува самостоятелно цяла пехотна рота той отговаря с - *„Те убиваха приятелите ми.”* За бойното другарство подп. Гросман пише *„огромен обем от изследвания показват, че основния фактор който мотивира войника да направи неща който никой нормален човек не би желал да извърши в битка(да убива или умира) не е силата за самосъхранение, а мощното чувство за отговорност към своите другари на бойното поле.”* Френския офицер и теоретик от 19в. Ардант дю Пике резюмира целия въпрос така – *“Четири смели мъже които не се познават не биха посмели да атакуват заедно лъв. Четири по-малко смели мъже, познаващи добре един друг, сигурни в тяхната надеждност и взаимна помощ, ще атакуват решително.”* Тоест колкото по-сплотени и близки са бойците в една група, колкото по-силни приятелски, професионални и взаимни връзки са изградили помежду си, толкова те са по-ефективни в

битка. Според психологията връзките изградени в екстремални и стресови ситуации имат силата да сплотят повече хората отколкото ежедневните и по-малко опасни контакти. Тоест не продължителността на връзката, а трудоемкостта на преминатите изпитания сплотява истински хората. Така преминали заедно през стреса на армейското обучение и сплотени като екип професионалисти от своите инструктори, бойците поставени в смъртоносната среда на боя са готови да проявят толкова силна саможертвеност към другарите си колкото силно е и чувството им на отговорност към тях... и в такива условия преодоляването на неохотата към убийство избледнява. Това най-добре може да видим илюстрирано в думите на капитан Джон Ърли, ветеран от Виетнам и наемник в Родезия - *„Сигурно ще ви прозвучи много странно, обаче по време на битка се поражда една особена любов към човека до теб — ти зависиш от него за най-важното нещо, с което разполагаш — своя живот, и ако той те изостави, или ще те ранят, или направо ще те убият. Ако ти допуснеш някаква грешка, същите тези неща ще сполетят и него. Затова доверието трябва да бъде непоклонимо. Бих казал, че подобна връзка е изключително силна — по-силна от повечето други връзки, с изключение на тази между родител и дете... Със сигурност ще установите, че повечето хора, които търсят афродизиака на битката или както там искате го наречете, са на предните линии, защото са приятели — същите тези хора са рамо до рамо, един до друг, война след война.“*

В заключение. Независимо от епохата и условията, основен инструмент на войната остава човекът и неговите морални и физически качества. Психическото здраве и психологическата подготовка се явяват не по-малко важен фактор от физическата и тактическата подготовка на бойците. Така изхождайки от чуждестранния опит и разглеждайки петте основни направления и методиките описани до тук ние можем значително да повишим бойната ефективност на армейските сили, да повишим съотношението на убийствата и да спомогнем за по-лесното индивидуално преодоляване на стреса от битката. Това което доклада не успя да покрие, но бих желал да загатна дори и като по-съществен проблем, са последствията от извършените убийства и изживения боен стрес в повечето ветерани, които независимо от високата им мотивация и отличните им действия, завръщайки се в цивилния живот започват да изпитват пост-травматичен стрес и да преизживяват отново ужасите на войната което довежда много от тях до разбити семейства, нарушена социална среда и самоубийства... изказано в данни – за 2010г. в САЩ, **средно по 22-ма ветерани са се самоубивали дневно** ^[1]. За това колкото

по-добре в периода на обучение армията успее да превъзпита боеца да не изпитва задръжки и угризения от това което ще се изисква от него и от това което ще му се наложи да извърши в най-лошите условия на война, толкова по-добре той ще изпълни военновременните си задължения и ще приеме последствията от тях в остатъка от живота си.

Използвана литература:

„Войната: Смъртоносната игра на човечеството” - Гуин Дайър
On Killing: The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society –
Dave Grossman

[1]Suicide Data Report 2012 - U.S Department of Veterans Affairs

Автор:

*Александър Валентинов Атанасов – студент задочна форма – НВУ „Васил Левски” ;
email: atanasov153@abv.bg*